

Jiří Pešek

Universitat Masaryk de Brno
KJIA011 Dějiny Katalánska I

Katalánsko v 11. a 12. století

Katalánsko v 11. stol.

- Katalánská hrabství fungují nezávisle na franském králi. Společnost v nich se pomalu konsoliduje, dochází k demografickému růstu.
- Hrabata sice zemi vládou, ale prakticky nevydávají zákony → společnost stále funguje především na základě vizigótského (římského) práva (rodinné a majetkové vztahy). K horšímu se mění postavení žen ve společnosti.
- Po nástupu feudalismu a hlavně od 12. stol. doplnění dalších právních norem vzhledem k nové společenské situaci – tzv. *usalia* (Usatges de Barcelona, 1173).
- Struktura společnosti:
 - **Panovník** (hrabě)
 - **Šlechta/církev**
 - **Poddaní** (rolníci, nevolníci, atd.)

Katalánsko v 11. stol.

- Především v průběhu 11. stol. získává čím dál větší moc šlechta a církve. Už od počátku 10. stol. existuje i promyšlená strategie, jak se katalánská hrabství osamostatní od franského vlivu i v oblasti církve – hrabata i církevní hodnostáři jsou většinou příbuzní. Několik místních rodů tedy ovládá celé území Katalánska.
- Církve je zároveň patronem umění a vzdělanosti – vznikají kostely, katedrály, skriptoria, knihovny. Tyto instituce zajišťují vzdělání. Vznik velkého kulturního a uměleckého odkazu inspirovaného křesťanskou vírou (relikviáře, nástěnné malby, oltáře atd.)
- **Vic a Ripoll** – hlavní centra vzdělanosti.
- **Skriptoria** – důležitý kontakt s islámem a arabskou kulturou a vědou.
- **Zemědělství:** obilí, víno, maso (ovce)

Feudalismus

- Před rokem 1000 patřila většina půdy panovníkovi (hrabě). Od první poloviny 11. stol. ale sílí moc drobné šlechty, kterou panovník odměňuje za její věrnost právě půdou. Často si ale šlechta půdu bere násilím → velké boje mezi hrabaty a nižší šlechtou, spirála násilí...
- Během celého 11. stol. tak došlo k jakési „privatizaci“ velké části území → vznik feudalismu = společenská revoluce.
- **Feudalismus:** systém lenních vztahů typický pro středověkou Evropu (především 11.–13. stol.). Panovník za základě lenní smlouvy propůjčoval svým vazalům (v drtivé většině šlechtě či církvi) pozemky, aby na nich hospodařili, a za to požadoval jejich poslušnost a pomoc v případě bojů. Původně šlo o propůjčení doživotní, později šlechta dosáhla dědičnosti svých lén.
- **Léno:** pozemek, který obdělávali rolníci, často nevolníci, a který zajišťoval obživu lennímu pánovi.

Feudalismus

- Katalánská hrabství tak od 11. stol. byla rozdrobena na mnoho malých panství, která se často formovala poblíž některého z hradů u hranic s Al-Andalus.
- Období charakteristické větší touhou feudálních pánů (šlechty) po moci – časté revolty vůči hraběti (Mir Geribert vs. Ramon Berenguer I).
- Feudalismus je též často uváděn jako příklad typického „vykořisťování“ (marxistická ideologie) – faktem zůstává, že nevolníci nemohli bez svolení svého pána dělat nic, často mu museli odevzdávat velkou část úrody a museli strpět časté násilí z jeho strany.
- I proto záhy vzniká společenské hnutí **Pau i Treva de Déu**.

Pau i Treva de Déu

- Společenské hnutí v Katalánsku v 11. stol., které vzniklo jako reakce církve a obyvatelstva na násilné chování šlechty. Většina poddaných vzhlíží k církvi jako potenciálnímu ochránci → vznik tzv. *sagres* (oblast až 30 metrů okolo kostelů, příp. hřbitovů, kde bylo zakázáno veškeré násilí pod trestem vyobcování z církve).
- K „pojištění“ této skutečnosti vzniklo zmiňované hnutí (první shromáždění 1027, vedené opatem Olibou), jež mělo za cíl stanovit území a čas absolutní ochrany lidu i majetků před šlechtou.
- Lidové hnutí, církve jen pomáhala (prevence možné revoluce). Shromáždění se konala vždy po několika letech až do 13. stol. Někde tato shromáždění slavila úspěch, jinde ne.
- Hnutí **Pau i Treva de Déu** je považováno za předchůdce středověkého katalánského parlamentu (**Corts Catalanes**).

Abat Oliba

Oliba (971-1046)

- Benediktinský mnich, pravnuke Guifrého I el Pelóse, hrabě z Bergy a Ripoll, opat klášterů Santa Maria de Ripoll a Sant Miquel de Cuixà, biskup z Vicu.
- Původně se věnoval svým šlechtickým povinnostem, v roce 1002 vstupuje do kláštera Santa Maria de Ripoll → 1008 se stal opatem tamtéž a později i v dalších dvou klášterech.
- Santa Maria de Ripoll se stane skutečným centrem vzdělanosti. Vzniká zde jedno z největších evropských **skriptorií** → tudy do Evropy pronikly arabské znalosti matematiky a astronomie.

Socha opata Oliby ve městě Vic

Abat Oliba

- 1018 se Oliba stal biskupem ve Vicu, měl velký politický vliv, jeho zásluhou došlo k významným církevním stavbám (např. katedrála ve Vicu) a rozvoji kultury (románské umění).
- 1025 založil benediktinský klášter na hoře Montserrat – v současnosti nejdůležitějšího poutního místa v Katalánsku; podílel se též na rekonstrukci muslimy vypleněných měst Manresa a Cardona.
- Pravděpodobný strůjce společenského hnutí *Pau i Treva de Déu*.

La Moreneta (klášter Montserrat) – černá madona, soška z 12. stol. Jeden ze symbolů Katalánska

Klášter Montserrat

Katalánsko v 11. a 12. stol. - panovníci

- **Ramon Borrell I (993-1018)**
- **Ermessenda de Carcassona (993-1023 a 1035-1039)**
- **Berenguer Ramon I (1018-1035)**
- **Ramon Berenguer I (1035-1076)**
- **Ramon Berenguer II (1076-1082) „Cap d’Estopes“**
- **Berenguer Ramon II (1076-1097) „El Fratricida“**
- **Ramon Berenguer III (1097-1131)**
- **Ramon Berenguer IV (1131-1162)**
- **Alfons I el Cast (1162-1196)**

Ramon Borrell I (993-1018)

- Po otci zdědil na franských králích již nezávislé území. Měl výborné vztahy s církví, papež **Silvestr II.** (999-1003) byl jeho osobním přítelem – to bylo důležité k upevnění nezávislosti.
- Jeho vládu opět charakterizuje střídavý mír a válka s Maury – 999 vypleněna Manresa, odpovědí bylo tažení k Lleidě, ale nakonec vše uzavřeno dalším mírem. Katalánské vojsko nakonec dokonce podpořilo jednoho ze zájemců o córdobský trůn, který díky Kataláncům zvítězil, a i když Katalánci přišli o mnoho mužů, v následném pronásledování hnali nepřítele až k ústní řeky Guadiaro (poblíž Gibraltaru). Pro katalánské jednotky to tehdy znamenalo větší prestiž a solidní zisk z kořisti.
- Zvláštní pozornost si zasluhuje jeho žena, **Ermessenda de Carcassona** (975-1058), která ovlivnila vládu hned tří generací barcelonských hrabat.

**Ermessenda de Carcassona –
hrobka v katedrále v Gironě**

(Zdroj: www.ub.edu)

Ermessenda de Carcassona (993-1023 a 1035-1039)

- Podle historiků asi nejmocnější žena v katalánských dějinách, ovlivňovala chod katalánské politiky po tři generace.
- **993-1018:** spoluvláda s hrabětem Ramonem Borrellem, Ermessenda spolupodepisovala důležité smlouvy, doprovázela svého chotě na bojiště, byla velkou znalkyní politiky, disponovala výbornou sítí kontaktů (osobní přítelkyně opata Oliby).
- **1018-1023:** vládla jako regentka místo svého nezletilého syna Berenguera Ramona I. Zastává politiku boje proti muslimům. Od roku 1023 s nevlí musí přenechat pravomoci synovi → usadí se v Gironě a vládne svým panstvím
- **1035-1039:** po smrti svého syna se opět ujímá vlády jako regentka, než bude k panování způsobilý její vnuk, Ramon Berenguer I. Ani tehdy nebylo předání moci snadné.
- **1052:** Ramon Berenguer I si bere za manželku Almodis de la Marca → konflikt s Ermessendou. Díky svým konexím u papeže dokonce nechala na čas svého vnuka a Almodis vyobcovat z církve.
- **1057:** dojde k usmíření, Ermessenda definitivně a za přibližně 1000 uncí zlata předává všechny své zbylé pravomoci vnukovi, o rok později umírá.

Berenguer Ramon I (1018-1035)

- Snažil se držet rodinných zvyklostí, a tak uvedl svou ženu (Sança de Castella) do podobné pozice jako dříve jeho otec Ermessendu → zde narazil na nelibost své matky.
- Udržoval dobré vztahy s církví, byla ale spíše pacifista – nepřipsal si žádné územní zisky, spíš naopak. Středověcí kronikáři: „Byl to slabý panovník, jen ve vleku své matky“. Přezdívka „Corbat“ – slabý panovník nebo fyzický defekt?

Ramon Berenguer I „el Vell“ (1035-1076)

- Jeho vláda poznamenána vnitřními problémy, feudálními nepokoji (Mir Geribert) apod.
- Jeho druhá žena, Almodis de la Marca, byla podobně silnou osobností jako jeho babička Ermessenda → konflikt, boj o moc.
- Po smrti Ermessendy ale zaznamenal řadu politických úspěchů, získal dalšího území apod.

Ramon Berenguer II (1076-1082) a Berenguer Ramon II (1076-1097)

- Synové RBI a Almodis, pravděpodobně dvojčata, oba narozeni 1053.
- Dle závěti měli vládnout oba spolu; RBII nakonec ale získal víc prostoru → podle domněnek toto vedlo k vraždě RBII v prosinci 1082 → vraždu si údajně objednal právě jeho bratr, který pak vládl samostatně (přezdívka *el Fratricida*)
- Jejich vláda opět plná střetů s muslimy a vnitřních potíží a občasných rebélií. Berenguer Ramon II na přání papeže znovuosídlil Tarragonu a okolí. O posledních letech vlády a smrti Berenguera Ramona II panuje řada dohadů (pravděpodobně zemřel při křížové výpravě do Jeruzaléma na jaře 1097.

Ramon Berenguer I
Almodis de la Marca

(Zdroj: wikipedia.org)

Ramon Berenguer III „el Gran“ (1097-1131)

- Po smrti svého otce vychováván strýcem, později ustanoven jeho dědicem. K vládě se dostal ve svých 15 letech, pokračuje v politice svých předchůdců (orientace na jih – Tarragona, Tortosa), snaha o nadvládu nad oblastí Valencie (sňatek s dcerou Cida Campeadora) – nakonec ale neúspěch, vítězství almoravitů. Později počátek snahy expandovat na sever.
- Za jeho vlády další krok k opětovnému zformování Katalánska tak, jaké bylo za časů Guifrého I – 1111 připojení hrabství Besalú, Ripoll, Vallespir, Capcir a 1117 Cerdanya, Conflent, Berguedà. To vše zejména díky jeho skvělé sňatkové politice.
- První katalánský panovník, který vojensky působí ve Středozeří → 1114 za pomoci několika italských výprav jsou dobyty Baleárské ostrovy, nicméně jde spíš o pirátskou výpravu – zisk kořisti. 1116 ostrovy opět v rukou Arabů. Během jeho vlády dochází konečně ke konsolidaci vztahů s šlechtou – hrabě se znovu stává nejvyšší a respektovanou autoritou.

Ramon Berenguer IV
Peronella d'Aragó

(Zdroj: wikipedia.org)

Ramon Berenguer IV (1131-1162)

- Narozen **1113**. Dokončil snahy svých předků o zformování Katalánska, dokonce jejich představy předčil. Proslul především svou expanzí na jih a na západ.
- **1137**: sňatek s tehdy roční princeznou sousedního Aragonského království (Peronella d'Aragó), Ramon Berenguer IV se stává princem aragonským.
- **1148-1149**: dobytá města Tortosa, Lleida a Fraga. V dalších letech dochází ke znovuosídlení získané oblasti. V polovině 12. stol. tak již máme zformováno území přibližně v podobných hranicích, jaké má dnes autonomní společenství Katalánsko.
- **1151**: Tractat de Tudilén – dohoda mezi kastilským králem a Ramonem Berenguerem IV ohledně rozdělení území po reconquistě. Byla klíčová pro pozdější katalánskou expanzi po Středozeří.
- **1162**: Ramon Berenguer IV umírá, na trůn nastupuje Alfons I el Cast (původně Ramon) s titulem *comte-rei* (aragonský král, barcelonský hrabě). Definitivní vznik tzv. Aragonské koruny (Corona d'Aragó).

LA EXPANSIÓN HACIA OCCITANIA

Katalánská expanze ve 12. století

(Zdroj: Rodó, 2007: 24)

Více informací:

- **BALCELLS, Albert.** *Història de Catalunya*. Barcelona: L'Esfera dels llibres/La Butxaca, 2011. Str. 203-261.
- **RODÓ, Jordi et al.** *Historia del autogobierno de Cataluña*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2007. Str. 15-25.
- **SOBrequÉS, Jaume i MORALES, Mercè.** *Comtes, reis, comtesses i reines de Catalunya*. Barcelona: Base, 2011.
- **SOLER, Toni.** *Història de Catalunya (Modèstia a part)*. Barcelona: Columna, 1998. Str. 55-68.

- **Catalunya 2011. Abat Oliba:**
<http://catalunya2011.blogspot.cz/2013/08/abat-oliba.html>
- **TV3. Ermessenda (seriál):** <http://www.ccma.cat/tv3/ermessenda/>